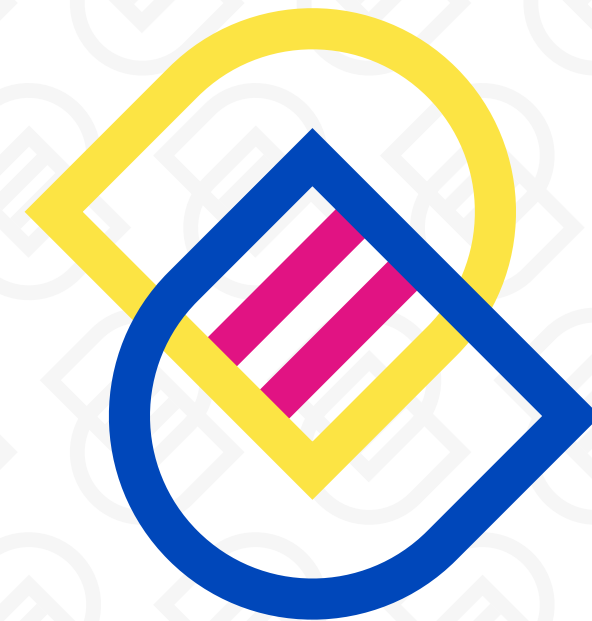

_LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES LINGÜÍSTIQUES COM A MATERIALITZACIÓ DE DRETS. EL CAS VALENCIÀ.

Anselm Bodoque Arribas

**Càtedra de
Drets Lingüístics**

© ANSELM BODOQUE ARRIBAS

Directors:
VICENTA TASA FUSTER
RAFAEL CASTELLÓ COGOLLOS

Edició:

ISBN: 978-84-0919-909-9

Anselm Bodoque Arribas.

Nascut a Arcos de la Sierra (Castella) i resident a València, és doctor en Ciències Polítiques, tècnic superior de l'AGVa i professor de Ciència Política en la Universitat de València.

Els seus àmbits d'estudi actuals són elits polítiques, comportament electoral, polítiques públiques lingüístiques, societat digital i llengües minoritàries sobre els que té diverses publicacions. Entre les individuals, hi destaquen els llibres Partits i conformació d'elits polítiques autonòmiques. El cas valencià: transició política i sistema de partits i La política lingüística dels governs valencians (1983-2008).

És membre investigador de diversos projectes d'investigació universitària i consultor d'institucions i centres europeus que promouen la igualtat lingüística.

LES POLÍTIQUES PUBLI- QUES LINGÜÍSTIQUES COM A MATERIALITZACIÓ DE DRETS. EL CAS VALENCIÀ.

AUTOR:

Anselm Bodoque Arribas

Primera part

INTRODUCCIÓ

Els drets no són fets naturals ni producte de cap divinitat. Parlar de drets concrets és fer-ho d'aquelles necessitats i interessos de grups de persones que han sigut reconeguts jurídicament per lleis internacionals, estatals o autonòmiques. Un reconeixement que sempre és producte d'un debat públic i d'una confrontació de posicions i persones. Cal tenir en compte, així mateix, que els drets no són mai realitats absolutes, sinó que estan en relació i conflicte amb altres drets. Encara més, perquè un dret formalment reconegut en una llei es materialitzi socialment necessita sempre el suport judicial i polític en forma de protecció jurídica i sentències que en siguin coherents i de polítiques públiques que aspiren a fer-lo realment efectiu. I això que és vàlid amb caràcter general, ho és encara més quan el dret regula una qüestió que provoca una fractura o cleavage polític identitari i constituent en les societats, com és el cas dels drets lingüístics en les comunitats polítiques amb més d'una llengua en contacte, generalment desigual.

En els contextos de desigualtat lingüística, i especialment en els que hi ha jerarquia lingüística, com és el cas d'Espanya (Tasa 2017 i 2019), la garantia i la materialització dels drets lingüístics formalment reconeguts per les lleis necessiten d'una activitat ferma i continuada de les institucions públiques en forma de polítiques públiques lingüístiques igualadores. La política hi és, per tant, decisiva. Considerem la política, en aquest treball, com a l'activitat col·lectiva que la pluralitat de membres d'una comunitat humana determinada realitzen amb la finalitat de gestionar els conflictes entre interessos diferents, definir objectius de futur que estan permanentment en disputa i generar solidaritats i sistemes d'autoreconeixement col·lectiu del conjunt de la comunitat política, que mai no poden ser essencialistes i tendiran a esdevenir provisionals, en un procés permanent d'establiment de consensos i de gestió de dissensos de manera més o menys ordenada.

La capacitat d'iniciativa, el talent, els recursos materials, la voluntat i el temps disponible dels membres de la comunitat per a actuar i participar en l'acció política comuna són sempre canviants, diversos i desiguals. El resultat de l'activitat genera institucions públiques i decisions, igualment públiques, que obliguen –per la força, si és necessari– totes les persones que formen la comunitat política i, sovint, els residents que viuen en el territori propi de cada estat.

El que en el món de les llengües llatines s'anomena amb l'únic vocable de *política*, en el món anglosaxó acostuma a rebre'n tres: *Polity*, *Politics* i *Policy*, que fan referència també a tres dimensions bàsiques de la política. *Polity* o fonaments del sistema polític, els pactes essencials i les regles de joc principals del règim polític que regeix en una comunitat política. *Politics*, el que en els mitjans de comunicació s'acostuma a dir "política", o les formes concretes en què es manifesta l'actuació, competència i comportament polític de tots els actors d'una comunitat política. *Policy* o política pública, les mesures que impulsen els actors polítics per a respondre a problemes sectorials concrets, amb sistemes d'actors propis (Gomà i Subirats 1998).

Partim de la consideració que tota política pública té el seu origen en una decisió o no-decisió pública sobre un problema col·lectiu concret que s'ha incorporat al debat col·lectiu i a l'agenda política (Bachrach i Baratz 1963). Les polítiques públiques no naixen del no-res, no responen a principis morals, ni són ahistòriques i prepolítiques. El cicle de les polítiques públiques, descrit d'una manera simple i lineal, mostra que perquè pugui haver-hi una política pública cal, primerament, que un col·lectiu de persones considere que una qüestió determinada és un problema, comence a definir-lo, a plantejar-ne solucions (allò que no té solució no pot ser un problema públic), hi genere debat públic, cree una coalició d'adhesions al voltant de les seues posicions, aconseguisca que el debat esdevinga mediàtic o suficientment general, i arribe a fer possible que siga incorporat a l'agenda política i provoqe decisions dels governs responsables i s'hi dediquen recursos humans i econòmics, plans d'actuació amb la voluntat de posar fi o, si més no, millorar la gestió del problema públic que està en origen de la política (Gomà i Subirats 1998).

Les polítiques mobilitzen voluntats i configuren sistemes de beneficiaris i perjudicats, de grups que donen suport a les polítiques i de grups que s'hi resisteixen de manera activa o passiva. Per això, amb una base legal similar, en comunitats polítiques semblants però diferenciades, les polítiques concretes que s'implementen poden ser notablement divergents. A més, tot i que no sempre és així, hi ha polítiques que, com les polítiques lingüístiques a Espanya i en altres estats-nació de tradició jacobina, afecten totes les dimensions de la política: la *Polity* perquè, en comunitats polítiques amb diverses comunitats lingüístiques,

el sistema polític en el moment d'establir els pactes constituents ha de decidir si hi ha un estatus de reconeixement jurídic i constitucional igual o desigual de les diferents llengües que s'hi parlen i, com és el cas espanyol, el consens lingüístic constituent és injust, inestable o està en disputa; la *Politics* perquè els *cleavages* o fractures socials i polítiques d'una societat i dels seus partits polítics poden estar determinades per les posicions conflictives en allò que fa referència al reconeixement de la diversitat lingüística, i és evident que les llengües i el seu valor social estan en qüestió permanentment a Espanya i situen els partits en posicions enfrontades; i, finalment, com és lògic, perquè determina directament les polítiques públiques lingüístiques que s'implementen en una comunitat política concreta, i que, com en el cas espanyol, també solen estar sotmeses a un debat i qüestionament permanent, sovint més intens fora de les comunitats autònomes on s'apliquen i en els mitjans de comunicació, que no en la societat.

El poder polític sempre s'ha expressat, ha comunicat les seues decisions i ha afirmat la seua potestat a través de llengües. Poder i llengua van intrínsecament units. Des que hi ha unitats polítiques complexes i jeràrquiques (fa entre 6.000 i 8.000 anys), tot poder va unit a l'existència d'una política lingüística, que podrà ser igualitari en el tractament de la diversitat lingüística o, per contra, com ha estat més habitual històricament, serà jeràrquic i usarà una llengua (o llengües) de manera preferent i en relegarà unes altres a posicions secundàries o marginals, i de la mateixa manera afavorirà unes parles i unes formes lingüístiques determinades d'una mateixa llengua, en detriment de les altres. Generalment, la llengua (o llengües) i la parla de les elits d'una comunitat política concreta seran la llengua i la variant lingüística del poder. En totes les dimensions de la política i el poder, i de manera especial en les polítiques lingüístiques.

Simplificant molt, els pilars de les polítiques públiques lingüístiques en l'actualitat són tres (Branchadell 2005; Bodoque 2009). El primer a tenir en compte és el suport social a una política pública concreta i, per tant, el grau de consens social actiu i passiu amb què compta una política pública lingüística i el grau d'oposició i resistència que coneix, partint de la consideració que aquests suports o oposicions no són estables en el temps i l'evolució

de les polítiques públiques creen consensos i dissensos nous i canviants al llarg del temps.

El segon pilar, íntimament relacionat amb l'anterior, és el suport polític, que es pot calibrar en la implantació, la capacitat de penetració social i el suport electoral de les formacions polítiques activament favorables, discretament implicades, distants o contràries a una política lingüística determinada. Un sistema de suports i oposicions que també canvien amb el temps i que només són estables durant els períodes temporals determinats en què sembla instituir-se i ser hegemònica una política pública concreta.

Finalment, l'últim aspecte té a veure amb el marc legal, el sistema jurídic i institucional de suport i garantia a una política lingüística determinada. Cal advertir que, en les realitats amb sistemes de govern multinivell, el marc legal pot ser relativament positiu a una política lingüística determinada en un nivell de govern, però no en tots. Així, per exemple, les polítiques més avançades i igualitàries de suport a les llengües minoritàries espanyoles es produeixen en el nivell local i autonòmic, mentre en les institucions estatals han sigut més pobres, i en l'estat fort (judicatura, exèrcit, policia, guàrdia civil, cossos d'elit funcional) les polítiques pràctiques i la materialització de drets han sigut minses i les actituds dels funcionaris públics i les institucions més aviat refractàries.

Hem dit que sempre que hi ha poder, hi ha política lingüística, i també que tota comunitat política té polítiques lingüístiques. Subratllem ara que, com ocorre amb el nacionalisme banal (Billig 2006), les polítiques lingüístiques dominants en contextos plurilingües sovint no són les que més atenció generen en termes socials, polítics i mediàtics. És molt comú a Espanya, per exemple, que es pose mediàticament i políticament l'atenció en les polítiques públiques que atenyen les llengües minoritàries i que, en moltes ocasions, siguen presentades aquestes polítiques com "problemàtiques", "cares" o «imposades», i es preste escassa atenció a la política lingüística favorable al castellà, que és la principal política lingüística en tots els àmbits i institucions locals, autonòmiques i centrals espanyols, i que, quan s'hi fa alguna referència, es faça generalment en termes positius i descriptius, com si fóra una política natural, no imposada i aproblemàtica.

Però, a més a més, el poder polític, democràtic o autoritari, només és un poder, aquell que té la possibilitat de gestionar les institucions bàsiques de l'estat, en tots els nivells de govern, però no és ni l'únic poder amb capacitat de determinar o influir en els usos lingüístics, ni en molts aspectes i dimensions socials de les llengües és el poder més important. I, això és especialment rellevant en aquests moments en què l'autoritarisme tecnocràtic del neoliberalisme lleva capacitat de decisió a les autoritats públiques en benefici del poder econòmic, que mostra una força creixent per buidar de capacitat representativa ciutadana les institucions públiques (Sánchez-Cuenca 2019, Bodoque i Tasa 2020) i que tendeix a concentrar els usos lingüístics en un nombre molt limitats de llengües "mundials", entre les que no tenen gaire presència les llengües amb un nombre reduït de parlants, especialment si, a més, són minoritzades en els seus estats d'origen.

Segona part

**LA LÒGICA DE LES POLÍTIQUES
PÚBLIQUES LINGÜÍSTIQUES A ESPANYA**

Per a entendre el sistema espanyol de polítiques lingüístiques i de garantia material dels drets lingüístics cal tenir en compte que totes les polítiques públiques i tots els marcs legals lingüístics espanyols, així com els suports socials i polítics a determinades polítiques lingüístiques, estan condicionats, quan no determinats, pel fet que les comunitats lingüístiques no castellanes són minories estructurals dins de l'estat espanyol. I cal recordar que les minories estructurals (grups amb unes característiques ètniques, lingüístiques, físiques, etc., determinades, diferents de les de la majoria de la comunitat política) mai o molt difícilment poden esdevenir-hi majoritàries i modificar la realitat social, política o legal que els és contrària tenint en compte únicament l'evolució normal de la demografia de la minoria estructural. Hi necessiten el suport de la majoria estructural del país.

A més, cal recordar que, a Espanya, el reconeixement legal de les minories lingüístiques no es fa amb una perspectiva central-estatal per a la totalitat de la comunitat política espanyola, com ocorre a Bèlgica, Suïssa o fins i tot Itàlia, sinó des de l'àmbit subestatal per part de les comunitats autònomes. De fet, cal ser conscients que el reconeixement legal de les llengües minoritàries en les comunitats autònomes depén, essencialment, de dos factors: el pes demogràfic i social dels parlants de la llengua minoritària, i del valor polític que les minories lingüístiques tenen per a les comunitats polítiques autonòmiques. Això explica que els membres d'una mateixa comunitat lingüística tinga drets formals i materials diferents en funció del reconeixement legal de la llengua pròpia en la comunitat autònoma on viu. Aquest és, per exemple, el cas del valencià/català, que dins d'Espanya té tres sistemes legals bàsics (oficialitat limitada a Catalunya, la Comunitat Valenciana i les Illes Balears, reconeixement legal sense oficialitat a Aragó i ignorància de la seua existència a Múrcia) i al llarg de les quatre dècades de democràcia, ha vist que a diferents parts del seu territori s'implementaven unes polítiques públiques lingüístiques bastant diferents segons cada comunitat autònoma.

A més a més, cal tenir ben present que cap comunitat autònoma té sobirania legal lingüística i la seua legislació lingüística pròpia està sotmesa a la interpretació jurisprudencial fins ara no igualitària del Tribunal Constitucional, mentre Espanya no ha estat capaç de desenvolupar en els últims 40 anys de

Constitució Espanyola un projecte polític compartit, que faça seua la pluralitat lingüística i identitària espanyoles, i que entenga que la diversitat pròpia és un element d'unió i força.

Així doncs, sense oblidar mai aquests marcs generals d'actuació, podem dir que a Espanya l'element que determina les polítiques lingüístiques com a mecanisme per materialitzar drets lingüístics és la correlació de forces polítiques, socials i jurídiques que hi ha en cada moment entre els favorables a les polítiques lingüístiques igualitàries i respectuoses amb la diversitat pròpia i els partidaris de polítiques lingüístiques desigualitàries i de jerarquia lingüística o de simple negació de la pluralitat lingüística. Propiciant-hi sistemes de drets i polítiques públiques molt diferents, on sempre està present la preeminència jeràrquicament dominant de la llengua castellana (Tasa 2017).

A Espanya, hi ha una única llengua amb una oficialitat forta i plena a tota Espanya que és el castellà/espanyol. Hi ha quatre llengües amb oficialitat limitada o devaluada (Tasa i Bodoque 2017 i 2019; Tasa 2019) en aquelles comunitats autònomes on tenen més pes demogràfic i valor polític: valencià/català a Catalunya, Illes Balears i Comunitat Valenciana; basc/èuscar al País Basc i a la part bascòfona de Navarra; gallec a Galícia, i aranès/occità a la Vall d'Aran (Catalunya). Hi ha també quatre llengües que, en part del seu domini lingüístic, tenen un reconeixement legal d'alguns drets, sense reconeixement de l'oficialitat de la llengua: l'asturleonés a Castella i Lleó i Astúries, el gallec a Astúries i Castella i Lleó, l'aragonés i el català a Aragó, i el basc a la zona lingüística mixta de Navarra. Hi ha llengües que tenen alguna mena de reconeixement en declaracions polítiques, polítiques públiques o iniciatives administratives d'àmbit autonòmic o local, com ara el tamazic a Melilla, el valencià a Jumella (Múrcia), el gallec a Extremadura, el basc als pobles de la comarca de Trebiñu de Castella i Lleó i a la zona no bascòfona de Navarra, el khaqueiaa a Melilla i el caló en alguns programes de cultura gitana de la Generalitat de Catalunya. Finalment, són radicalment ignorades en termes legals i administratius les llengües asturleonessa a Cantàbria (en procés de desaparició), el valencià a Favanella i Iecla (Múrcia), el portugués d'algunes localitats de Castella i Lleó i Extremadura (en procés de desaparició), l'àrab

majoritari de Ceuta i minoritari de Melilla, el tamazic minoritari de Ceuta, el khaquetia de Ceuta i el caló d'arreu d'Espanya, llevat les discretes iniciatives catalanes (Tasa i Bodoque 2016).

El nombre de polítiques públiques lingüístiques a Espanya és superior a la tipologia dels reconeixements legal-jurídics existents (Tasa i Bodoque 2016); però, atés que un dels pilars de les polítiques públiques és el marc jurídic de garantia dels drets lingüístics de les persones que parlen llengües minoritàries, es pot afirmar, després de quaranta anys de democràcia, que a totes les comunitats autònomes i territoris en els quals no es reconeix l'oficialitat d'una llengua, els poders públics han demostrat una nul·la voluntat de dur a terme polítiques lingüístiques igualitàries per intentar garantir, de manera plena i absoluta, que materialitzen els drets lingüístics dels parlants de llengües espanyoles diferents del castellà de manera igual als dels castellano-parlants.

En aquest sentit, totes les persones amb ciutadania espanyola pertanyents a minories lingüístiques a què hem fet referència que no tenen cap tipus de reconeixement legal, polític o administratiu, no tenen cap dret lingüístic bàsic llevat del dret mínim a usar la seua llengua en els espais familiars i informals interpersonals. I pocs més drets efectius tenen els ciutadans i les ciutadanes que parlen llengües minoritàries i minoritzades a les zones on només hi ha un reconeixement polític o administratiu sense cap mena d'oficialitat lingüística de la llengua minoritzada. En conseqüència, les úniques polítiques lingüístiques que potencialment podrien estar orientades a la consecució d'una garantia plena i a la materialització dels drets lingüístics són aquelles que parteixen, si més no formalment, del reconeixement de l'oficialitat lingüística, el que afecta els parlants de castellà/espanyol, i la majoria de parlants de valencià/català, gallec, basc/èuscar i d'aranès/occità (Tasa i Bodoque 2017, Tasa 2017 i 2019).

Així, els parlants predominantment de castellà tenen una posició de normalitat plena i d'exercici normal i no interferit dels seus drets lingüístics en totes les comunitats autònomes espanyoles absolutament monolingües (Canàries, Castella i Lleó, Castella-La Manxa, Madrid, Andalusia i La Rioja) i en aquelles comunitats i territoris, amb diversitat lingüística, però sense una altra llengua oficial

(Extremadura, Ceuta, Melilla, Cantàbria, Múrcia, zones mixta i no bascòfona de Navarra, Aragó i Astúries). En aquestes comunitats polítiques, potser amb l'excepció de Ceuta i Melilla, els suports socials i polítics a favor de castellà i el marc legal són clarament dominants, i la seguretat lingüística dels castellanoparlants gairebé absoluta. De fet, en l'ensenyament, en les administracions públiques, la justícia, els mitjans de comunicació, la indústria de l'entreteniment, el comerç i els béns i serveis privats, i en totes les activitats generals la presència del castellà és dominant i segura, amb l'excepció creixent de l'àmbit universitari, d'àrees de l'espai digital i d'algunes professions concretes on el castellà té la competència forta de l'anglès.

A les comunitats autònomes amb reconeixement oficial de minories lingüístiques, les polítiques lingüístiques en favor del castellà/espanyol són de normalitat plena interferida, concentrant-se la interferència i, en ocasions, els conflictes, en alguns aspectes de l'ensenyament públic. El castellà és una llengua socialment forta i sovint predominant, però a més de la competència circumstancial de l'anglès a què ens hem referit adés, no té un domini social i institucional absolut perquè coneix la competència d'altres llengües espanyoles en la societat i les institucions. Ara bé, aquesta interferència no és igual a tot arreu. És mitjana-alta a Catalunya. Mitjana a les Illes Balears i Galícia. Mitjana-baixa a zona valencianòfona de la Comunitat Valenciana, al País Basc i a la zona bascòfona de Navarra. És baixa a la zona castellanòfona de la Comunitat Valenciana i al sud del País Basc, i a tota l'Administració General de l'Estat a Catalunya, Illes Balears, Comunitat Valenciana, País Basc i Navarra (zona bascòfona). I és, finalment, molt baixa o nul·la als serveis centrals l'Administració General de l'Estat amb seu a Madrid, institucions centrals de l'estat, i a la Justícia, Policia i Exèrcit a les comunitats amb diverses llengües oficials, i al món de l'entreteniment, el comerç, l'espai digital o la immensa majoria de les activitats econòmiques.

En aquestes comunitats polítiques, els suports socials i polítics a favor de castellà i el marc legal competeixen amb els que tenen les altres llengües, a voltes de manera conflictiva. De fet, la normalitat plena interferida del castellà en aquestes comunitats o territoris deriva de l'existència, en el mateix espai polític, d'altres polítiques lingüístiques; si bé, malgrat això, la seguretat lingüística

dels ciutadans castellanoparlants és absoluta també en aquestes comunitats autònomes, i sempre superior a la que tenen els parlants de les llengües pròpies espanyoles d'aquests territoris.

Respecte les llengües espanyoles oficials diferents del castellà, la casuística de les polítiques lingüístiques per materialitzar de manera plena els drets lingüístics és molt variada. En primer lloc, cal destacar les polítiques públiques lingüístiques que pretenien la normalització o ús normal a tot arreu del valencià/català a Catalunya, sens dubte les que han comptat amb més suport social i polític, si més no fins 2010 i la irrupció al Parlament de Catalunya de forces polítiques militantment contràries a les polítiques de normalització lingüística del català i no tan sols passivament crítiques.

Un nivell inferior d'objectius han presentat tradicionalment les polítiques de recuperació o de normalització limitada de les llengües pròpies, en la majoria de les legislatures de les últimes quatre dècades, de les Illes Balears amb el valencià/català; i del País Basc amb el basc/èuscar; bé siga per un menor valor polític per la llengua catalana a les Illes Balears, en comparació a Catalunya, o pel pes demogràfic de la comunitat lingüística basca dins del País Basc i la distància lingüística entre el castellà i l'èuscar. Amb tot, en aquestes comunitats autònomes no hi ha hagut, socialment i políticament una oposició sistemàtica forta ni resistències significatives organitzades a la normalització de les llengües pròpies, llevat del cas Balear després de 2006 (Tasa i Bodoque 2016). Amb objectius semblants als anteriors, però amb un valor polític dominant de la llengua més lligat al passat i la tradició que al futur i les noves realitats socials, hi ha el cas del gallec a Galícia.

En unes situacions especials i amb unes dificultats polítiques i sociolingüístiques grans, atés que són comunitats lingüístiques molt reduïdes dins del propi territori autonòmic, està l'èuscar a la zona bascòfona de Navarra. Hi ha en un suport social relativament alt al basc en aquest territori; però la seguretat lingüística i la materialització, per tant, dels drets dels bascoparlants d'aquesta zona és limitada dins de Navarra, atés que les polítiques lingüístiques navarreses a favor del basc han estat tradicionalment pobres, de promoció més o menys incentivada pels poders públics, es concentren en l'ensenyament i els serveis municipals de la zona bascòfona i no tenen pràcticament en compte l'administració autonòmica

general, l'administració de justícia i l'administració general de l'estat a Navarra, els sectors econòmics, els serveis de béns i consum, l'oci i totes les situacions socials de la vida quotidiana. Més precària és la situació de l'occità/aranés a la comarca catalana de la Vall d'Aran, tot i tenir una oficialitat reforçada per ser l'aranés llengua oficial a l'administració de la Generalitat, ser llengua primera de l'ensenyament i l'administració local i comarcal aranesa i existir entre els poders públics autonòmics catalans una voluntat de promoció i recuperació d'aquesta llengua. Amb tot, l'escassetat de la població que parla aquesta llengua a Catalunya i a la pròpia Vall d'Aran i el retrocés general de l'occità arreu del seu domini lingüístic històric, fan molt difícil la seguretat lingüística de les persones que parlen aranés i les possibilitat de fer efectiu l'ús de la llengua en moltes de les activitats de la vida quotidiana com ara veure televisió, cinema, llegir mitjans de comunicació, consumir, consultar internet, fer contractes, anar al notari, etc.

El cas valencià és singular. Per la seua zonificació lingüística (localitats de predomini lingüístic valencià i localitats de predomini lingüístic castellà) amb oficialitat plena a tot el territori de la Comunitat Valenciana i perquè, de manera similar a Navarra i puntualment a les Illes Balears, ha conegut variacions intenses en el compromís dels governs autonòmics envers la seua política lingüística i una resistència i oposició important en alguns segments de la població.

Abans de passar a la seua anàlisi de les característiques i la tipologia al llarg del temps de la política lingüística pública valenciana, ens hi referirem ara a la singularitat de la territorialitat lingüística valenciana perquè considerem que és necessari entendre-la adequadament per a evitar-hi equivocs, sovint molt consolidats en l'imaginari col·lectiu valencià, que assimilen l'oficialitat del valencià exclusivament a els territoris de predomini lingüístic valencià, excloent-hi erròniament les de predomini lingüístic castellà.

És cert que l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana estableix que «es delimitaran per llei els territoris en els quals predomini l'ús d'una llengua o de l'altra, així com els que puguin ser exceptuats de l'ensenyament i de l'ús de la llengua pròpia de la Comunitat Valenciana» i que la llei d'ús i ensenyament del valencià ha delimitat els municipis que pertanyien a cada zona

de predomini lingüístic. Ara bé, cal tenir igualment present que la distinció de territoris de predomini lingüístic d'una de les dos llengües oficials que fan l'Estatut i la llei d'ús ha de ser entesa com un principi o element orientador de les polítiques públiques d'ensenyament i d'ús normal de les llengües; però no com a cap mena de limitació als altres preceptes de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana com ara l'oficialitat del valencià en la totalitat de la Comunitat Valenciana, el dret a usar oficialment el valencià o el castellà per qualsevol persona en tota la Comunitat Valenciana. I, encara més, no pot significar cap tipus d'excusa per a no complir l'obligació que té la Generalitat de garantir l'ús normal i oficial de les dos llengües en tota la Comunitat Valenciana o per menystenir el dret de totes les persones de la Comunitat Valenciana a no ser discriminades per raó de llengua o tractar d'ignorar l'obligació dels poders públics de garantir l'ús del valencià en el treball normal de qualsevol administració pública valenciana o a què totes les administracions valencianes atenguen en qualsevol de les llengües oficials, en funció de les preferències dels ciutadans, tal com estableix l'Estatut d'Autonomia.

En conseqüència, el respecte a les dos zones de predomini lingüístic dels territoris valencians ha de ser entès com una comminació estatutària a adequar les polítiques lingüístiques públiques a les diferents realitats territorials i sociolingüístiques, tot garantint en tot moment els drets lingüístics dels ciutadans i de les ciutadanes i el principi d'oficialitat general de les dos llengües, castellà i valencià, en tot el territori de la Comunitat Valenciana.

Les zones de predomini lingüístic de la Comunitat Valenciana no tenen, per tant, res a veure amb les zones lingüístics establides per Navarra en compliment de la seua norma autonòmica. Així, l'Estatut d'autonomia navarrès estableix que el basc només serà oficial en la zona bascòfona, i que per llei s'establiran els límits d'aquesta zona; mentre que la llei foral navarresa del basc de 1986 va establir tres zones lingüístiques: la bascòfona on el basc era llengua oficial junt amb el castellà; la mixta on el basc no era llengua oficial, però es reconeixien alguns drets lingüístics a la població bascòfona, especialment en la seua relació amb les administracions i l'ensenyament; i la zona no bascòfona on el basc no

era llengua oficial i els bascòfons pràcticament no tenen més que la possibilitat legal de fer alguns usos actius del basc en la seua relació amb l'Administració autonòmica. Les zones lingüístiques navarreses determinen l'oficialitat, les garanties dels drets lingüístics a usar el basc/èuscar i les polítiques lingüístiques públiques navarreses: són zones d'oficialitat i de polítiques públiques. La delimitació dels territoris de predomini lingüístic a la Comunitat Valenciana orienten les estratègies específiques per a implementar les polítiques públiques; però, a diferència de Navarra, no alteren ni l'oficialitat general del valencià ni els drets lingüístics ciutadans a usar qualsevol de les dos llengües amb validesa oficial en tota la Comunitat Valenciana.

Tercera part

**LES BASES I ELS PRINCIPIS
DE LA POLÍTICA LINGÜÍSTICA
VALENCIANA**

Dins de la lògica dominant a les polítiques lingüístiques espanyoles, la valenciana s'ha desenvolupat en un context que podria ser caracteritzat per nou elements:

1. Històricament, l'actual comunitat autònoma valenciana, que té els seus orígens en la conquesta catalanoaragonesa del segle XIII sempre ha tingut un territori de predomini de la llengua castellana i un de la llengua catalana, i entre 1238 (conquesta de València) i 1609 (expulsió dels moriscos) un bon nombre de parlants de llengua àrab. A l'any 1707, quan per dret de conquesta se suprimeix el regne de València i són derogats els Furs i les institucions forals, el valencià era la llengua de prop del 95% de la població i la immensa majoria dels valencianoparlants eren monolingües. Aquesta realitat lingüística comença a canviar des de llavors, fins arribar al moment actual en què el valencià/català és una llengua minoritària al País Valencià: només és llengua primera d'un 30-40% de la població i, des de fa uns 80 anys no hi ha monolingües en valencià. Per contra, els monolingües en castellà deuen ser més del 15% de la població valenciana i els qui només en tenen un coneixement passiu del valencià ultrapassen el 20%.

2.. Des del segle XVIII, si més no, la relació de les dos llengües ha estat políticament desigual. El castellà és la llengua políticament i socialment dominant, i el valencià és la llengua minoritzada. Amb la conformació de l'estat-nació espanyol contemporani en el segle XIX i les dinàmiques de modernització social i econòmica i migracions massives que s'inicien en la dècada de 1960 i arriben als nostres dies, aquest procés no ha deixat d'accelerar-se fins ara, tot introduint-s'hi la competència funcional de l'anglès.

3. La Comunitat Valenciana és, des de 1982, una de les sis comunitats autònomes espanyoles que té reconeguda una llengua oficial, a més del castellà, en el seu territori, que compta amb una legislació lingüística pròpia, no massa desenvolupada més enllà de l'ensenyament, si més no fins 2017, i que ha estructurat un sistema de polítiques públiques lingüístiques formalment favorables al valencià des d'aquell moment.

4. Les forces polítiques i socials que defensen polítiques intenses, generals i sistemàtiques a favor del valencià i, més encara, les defensores d'un ús plenament normal o, si més no, igual al castellà són relativament importants, però secundàries, dins de la societat valenciana, excepció feta d'algunes comarques. I la majoria social i política no dona suports sòlids a una política lingüística decididament favorable a la recuperació i normalització del valencià.

5. Els sectors socials i polítics més activament contraris a les polítiques lingüístiques favorables al valencià, a més de reforçar la posició de domini del castellà, van impulsar durant les tres primeres dècades autonòmiques un relat polític, amb molta capacitat de mobilització social, que afirma que el valencià i el català són dos llengües diferents i que els defensors del valencià són "catalanistes" que volen acabar amb la identitat valenciana. En la darrera dècada, esgotat l'anticatalanisme valencià de la Transició, el discurs contrari al valencià, ha girat cap a una suposada defensa de la llibertat que s'oposa a les polítiques lingüístiques que volen «imposar» el valencià a la societat valenciana. En termes socials, l'èxit d'aquests discursos en segments de la població, sobretot l'anticatalanisme, han dificultat i dificulten les polítiques lingüístiques més favorables al valencià.

6. Els governs autonòmics han estat els actors principals de les polítiques lingüístiques sobre el valencià, molt per damunt de les institucions locals i, a una distància enorme, de les institucions vinculades al Govern central, generalment molt refractàries. Però, malgrat això, dins del Govern valencià, la política lingüística sobre el valencià ha estat sempre una política secundària, sovint entesa com un problema, que ha descansat sobre el voluntarisme i el compromís personal per la llengua d'alguns càrrecs polítics (no de la totalitat del govern) i amb una dotació pressupostària dèbil, si més no fins 2016; tot el contrari del que passa amb la política lingüística favorable al castellà.

7. Així doncs, dins de l'estat espanyol, i tenint en compte únicament les sis comunitats autònomes amb llengües cooficials, la Comunitat Valenciana, només supera Navarra en menor compromís per la recuperació de la llengua pròpia, i

ha dut a terme històricament les polítiques menys intenses a favor de la llengua pròpia i més favorables a la llengua castellana.

8. En la política lingüística valenciana, es manifesta sovint una mena de dissociació radical entre la retòrica emotiva política i social de les declaracions públiques i els manifestos formals sobre el valencià, i la pràctica concreta i quotidiana dels poders públics (i dels representants de la societat civil) pel que fa a usar públicament la llengua i normalitzar-ne l'ús. Sovint, com més grandiloqüents són les afirmacions d'estima per la llengua i més contundents els compromisos retòricament proclamats a favor valencià, més pobre i minsa és la política concreta que es duu a terme i més limitat l'ús social de la llengua.

Potser per això hi ha documents, com el manifest Pacte pel Valencià de 2001, signat pel PP i el PSPV-PSOE, on conviuen una crítica dura genèrica a la política lingüística que havien dut a terme aquests partits en la Generalitat, una proposta de nova política lingüística que superara la que anteriorment havien fet les dos formacions i una pràctica política posterior que va ignorar radicalment aquella declaració pública.

9. Finalment, el suport al valencià i a les polítiques públiques que el promouen apareix molt connotat i significat políticament en funció dels eixos polítics de dreta-esquerra i conformació nacional-territorial de l'estat, qüestió cultural-identitària o socioeconòmic. De tal manera, que els defensors més importants de les polítiques lingüístiques favorables al valencià i la diversitat lingüística cal buscar-los en sectors de l'esquerra, el valencianisme nacionalista i el federalista, els multiculturalistes autocentrats i els defensors de polítiques culturals tradicionals. I contràriament, les oposicions més fermes es troben de manera molt intensa en sectors de la dreta i de l'esquerra tradicional, l'uniformisme nacionalista espanyol, certes formes de cosmopolitisme formals i els que prioritzen les polítiques socials i els grups socials empresarials.

En el cas valencià, el valencià esdevé llengua cooficial de la Comunitat Valenciana amb l'estatut d'autonomia de 1982 i un any després s'aprova la

Llei d'ús i ensenyament del valencià que tenia com a funció posar les bases d'una política lingüística favorable al valencià i fixava formalment cinc objectius genèrics:

- 1) La recuperació del valencià, és a dir augmentar-ne el coneixement i l'ús social.
- 2) La superació de la situació de deterioració del valencià, o el que és igual millorar la qualitat del valencià parlat i reduir-ne els castellanismes.
- 3) Assolir l'equiparació social del valencià i el castellà.
- 4) Garantir l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes en condicions d'igualtat.
- 5) Desterrar qualsevol forma de discriminació lingüística.

De manera genèrica, podríem dir que els tres últims objectius, almenys formalment, aspiraven a una mena de normalització lingüística mínima que semblava perseguir un cert equilibri de les dos llengües oficials i hagueren pogut fonamentar polítiques lingüístiques més ambicioses que les que posteriorment es van implementar, en bona mesura perquè les resistències a la normalització del valencià han estat i encara són estructuralment fortes. De fet, abans que el valencià fóra llengua oficial, durant la transició política valenciana en què es posen les bases de les polítiques lingüístiques valencianes, l'oposició a l'ús normal del valencià ja va impulsar un antivalencianisme radical disfressat d'anticatalanisme, que acusava qualsevol intent d'ús normal del valencià de ser una via per a la catalanització del, llavors oficialment, País Valencià.

Quarta part
**MOMENTS DE LA POLÍTICA
LINGÜÍSTICA VALENCIANA**

Els orígens de la política lingüística valenciana es troben en la convulsa transició del País Valencià a l'autonomia. Iniciada el novembre de 1975, es tanca el 1982 amb un estatut que permetia accedir a un nivell de competències semblant al de Catalunya, País Basc, Galícia i Andalusia; però sense aconseguir una autonomia políticament forta, malgrat el nombre de competències, i sense consens sobre la identitat lingüística pròpia (Bodoque 2000).

Així mateix, en la política lingüística valenciana, tot i respondre a un model estable i continuat al llarg del temps es poden distingir sis moments o etapes, relativament singularitzades: la preconstitutiva (1975-1982) que correspon al moment en què hi ha models en conflicte i acaba obrint-se pas una de les alternatives. La segona etapa és la constitutiva (1983-1991) en què, especialment en la zona de predomini lingüístic valencià, s'assenten polítiques de promoció lingüística parcialment actives i a la zona castellanoparlant del país polítiques de promoció limitada que es mantindran pràcticament fins a hores d'ara. La tercera correspon amb un moment de promoció incentivada i activa amb voluntat d'implementar polítiques de recuperació del valencià (1991-1995). La quarta etapa correspon a l'assentament del model de política lingüística valenciana sobre la base d'una promoció poc activa i no incentivada (1995-2007). La cinquena etapa correspon amb una voluntat de reconduir la política lingüística cap a una promoció limitada i regressiva (2007-2015). Finalment, l'última etapa s'inicia el 2015 i intenta, amb dificultats i resistències, reconduir el model valencià de política lingüística des de la promoció lingüística limitada fins la recuperació igualitària dels usos públics i privats del valencià, i fins i tot en la zona de predomini lingüístic castellà avançar cap a una promoció del valencià incentivada.

4.1. L'etapa preconstitutiva. El període preautonòmic (1975-1982)

Després de la mort del dictador Franco, cal esperar a les primeres eleccions generals de la monarquia perquè el problema de la necessitat de polítiques lingüístiques favorables al valencià s'incorpore a l'agenda política valenciana. Poc després de les primeres eleccions democràtiques de 1977, es constituí el Consell del País Valencià per aconseguir-ne l'autonomia política. Ara bé, les principals

forces polítiques discreparan radicalment tant sobre la identitat valenciana com en el nivell d'autonomia necessària i el valor polític del valencià.

En general, la dreta defensarà un nivell d'autonomia menor i negarà que el valencià i el català són una mateixa llengua. Concentrant-nos en la qüestió lingüística i els partits amb presència parlamentària, UCD i AP volien que l'estatut recollira explícitament el nom de llengua valenciana i eren reticents a polítiques favorables a l'ús social del valencià; mentre el PSPV-PSOE i el PCPV-PCE afirmen implícitament (no explícitament) la catalanitat lingüística del valencià i part d'aquests partits defensen polítiques de recuperació del valencià.

Aquestes diferències van aturar el procés autonòmic valencià el 1980 fins que, després de l'intent de colp d'estat del 23 de febrer de 1981, UCD i PSPV-PSOE (i PCPV-PCE), instats per les direccions estatals, acorden un estatut (juny de 1982), on s'afirma que el castellà i el valencià són els idiomes oficials, i que una llei establirà els territoris de predomini de cada llengua, sense fer-hi referència a cap institució normativa del valencià ni la seua relació amb la llengua catalana.

La fractura política sobre la identitat va influir, de manera intensa i negativa, en les incipients polítiques dels tres governs preautonòmics. Així, el primer va desplegar la legislació estatal per introduir el valencià en l'ensenyament com a assignatura, oficialitzà l'ús del valencià dins la reduïda administració preautonòmica i impulsà actuacions puntuals de promoció del valencià. El segon, defensà propostes anticatalanistes que, en la pràctica, comportaren l'augment del caos lingüístic en oficialitzar l'ortografia secessionista i en un fre a les iniciatives de promoció del valencià anteriors. I, durant el tercer, els socialistes recuperen polítiques de promoció genèrica del valencià, i UCD i AP tracten d'afavorir el secessionisme lingüístic.

4.2. L'etapa constitutiva: l'establiment del model de política lingüística (1983-1991)

La primera llei de transcendència política del nou govern autonòmic, constituït el 1983, fou la Llei d'ús i ensenyament del valencià. Aquesta llei, que ha

estat el marc legal bàsic (i poc desplegat, llevat de l'àmbit de l'ensenyament) de les polítiques lingüístiques dels governs valencians fins ara, fou promoguda pel govern socialista. Els impulsors directes, amb objectius que no eren compartits pels altres partits ni per part del PSPV-PSOE, prioritzaren que tinguera un consens polític ampli i van reduir-hi els preceptes més exigents. Amb tot, el debat de la llei mostrà novament profundes diferències entre les forces polítiques.

La Llei d'ús i ensenyament del valencià assenyala formalment que la finalitat última és, com hem dit, l'equiparació de les dos llengües, i fixa uns objectius concrets més limitats:

- 1) Oficialitat del valencià a tot el territori valencià.
- 2) Dret a l'ús del valencià en tots els àmbits públics i privats.
- 3) Promoció de l'ús del valencià a l'administració pública i als àmbits socials.
- 4) Obligatorietat de l'ensenyament del valencià a tot el territori de predomini lingüístic valencià, i l'extensió voluntària a les zones castellanoparlants.
- 5) Coneixement d'ambdues llengües al final de l'escolarització obligatòria.
- 6) Dret a l'ús de la toponímia en valencià als municipis valencianoparlants.
- 7) Delimitació de les zones de predomini lingüístic de cada llengua sobre la base de la frontera històrica. Tot i la prudència socialista, l'oposició parlamentària, AP i PCPV-PCE, qüestionà radicalment la llei.

Els comunistes la critiquen en tres aspectes bàsics:

- 1) Demanen una «reestructuració total [dels territoris de cada llengua] sobre la base de la realitat sociolingüística, tot atenent no sols al caràcter històric, sinó

als moviments immigratoris», i en restringeixen l'aplicació plena a les poblacions amb una majoria de valencianoparlants.

2) Consideren que «la incorporació del valencià [a l'ensenyament] és obligatòria per als centres i voluntària per als alumnes», i que s'ensenyi valencià sense ser matèria curricular, segons la voluntat dels pares i sempre que hi haja professorat que conega la llengua i vulga usar-la.

3) Són contraris al fet que els funcionaris de la Generalitat coneguen obligatòriament el valencià i limiten l'atenció en valencià als ciutadans a què hi haja «personal suficient amb do-mini» d'aquesta llengua.

No obstant això, els sis diputats comunistes acabaren votant la llei i l'oposició més intensa vingué d'AP.

Aquest partit, que finalment s'hi va abstenir, va fer un discurs emotiu molt intens de defensa del valencià mentre les seues propostes de polítiques lingüístiques relegaven el valencià a una posició marginal i subordinada al castellà. Les objeccions d'AP a la LUEV pretenien:

1) Que la llei fóra «sobre l'ús i l'ensenyament de l'idioma valencià» i que hi constara que era llengua diferenciada.

2) Que a la zona castellanoparlant fóra «predominant el sol ús del castellà» i «exceptuada de l'ensenyament i ús del valencià», mentre limitava l'oficialitat del valencià al territori valencianoparlant, encara que per decret es determinarien els territoris valencianoparlants en què predominaren l'ús del valencià o del castellà segons que «un cinquanta per cent [de la població] utilitze una mateixa llengua», fet que comportava un reconeixement limitat de drets lingüístics a les zones valencianoparlants on predominara l'ús del castellà.

3) Que es limite el coneixement del valencià als treballadors públics de la Generalitat, aclarint que només es podria «exigir el compromís jurat d'adquirir

coneixements suficients del valencià en el termini de dos anys» quan ho establiren les bases de la convocatòria d'un lloc de treball.

4) Que l'ús del valencià en l'administració de justícia es limite al territori valencianoparlant on predomini el valencià.

5) Que l'obligatorietat d'oferir voluntàriament l'ensenyament no curricular del valencià als territoris valencianoparlants, exceptue els centres de la zona valencianoparlant amb predomini del castellà «que ho sol·liciten».

6) Que la toponímia de la zona valencianoparlant tinga la denominació en castellà i valencià o, com a mínim, la retolació bilingüe, independentment del nom oficial.

Aprovada la LUEV, el primer govern socialista posa les bases del que serà el model valencià de política lingüística, en un context sempre condicionat pel conflicte identitari. Les iniciatives del govern es desenvolupen, especialment en la primera legislatura, amb molt poques aliances amb la resta de forces parlamentàries i una col·laboració puntual amb actors socials i culturals. Els socialistes assumien l'existència d'un procés de substitució lingüística, que havia de ser superat a llarg termini actuant moderadament i progressivament. Manifesten l'objectiu de la recuperació del valencià amb la intenció d'aconseguir un inconcret equilibri lingüístic entre el castellà i el valencià. Per assolir-ho, el Govern valencià centra els esforços a augmentar el coneixement del valencià i en l'impuls de mesures per millorar el prestigi social de la llengua, i n'afavoreix l'ús en activitats culturals, retolació pública o, parcialment, als mitjans públics de comunicació i l'administració autonòmica.

L'ensenyament es considerà l'eix central de la política lingüística. De les possibles alternatives, tant per a la zona valencianoparlant com per a la castellanoparlant, els socialistes van promoure un nou sistema educatiu en matèria lingüística, que es va anar fent realitat progressivament al llarg de quasi una dècada en funció de tres variables: la zona lingüística, l'obligatorietat o no de l'ensenyament del valencià i l'ús del valencià com a llengua vehicular.

El resultat ha estat un sistema educatiu obligatori en el qual convivia quatre models lingüístics bàsics (dos a cada zona lingüística). A la zona valencianoparlant, el model predominant té el valencià com a assignatura obligatòria i com a llengua vehicular d'algunes assignatures; mentre que, al model secundari (les línies en valencià), el valencià és assignatura i llengua vehicular de l'ensenyament. A la zona castellanoparlant el model dominant té el valencià voluntàriament com a assignatura curricular i el model secundari no.

Fora de l'ensenyament, al sector cultural, als mitjans de comunicació i a l'Administració autonòmica i local (i més encara al comerç, a l'àmbit privat o a l'Administració de Justícia, les administracions estatals o a la policia) les polítiques són genèriques, impliquen escassament la societat civil, tenen un fort component voluntarista i diferent intensitat segons els departaments administratius i els àmbits sectorials (Bodoque, 2009).

Val a dir que els primers passos de les polítiques públiques del valencià es feren comptant amb la resistència de sectors socials i polítics importants. Així, va hi haver una doble mobilització, afavorida per AP: la dels moviments anticaltanistes oposats al fet que s'ensenyara català (i no valencià) a les escoles, presents sobretot a la província de València, i la dels sectors més castellanistes, contraris a la incorporació del valencià a l'ensenyament, importants en algunes comarques castellanoparlants i a la ciutat d'Alacant.⁸ En la segona legislatura (1987-1990), el PSPV-PSOE perd la majoria absoluta i entren a les Corts el CDS, UV i UPV. Les polítiques lingüístiques mantenen una línia semblant, però amb menor grau d'oposició: UV i AP en són forces contràries, però el CDS no serà un partit hostil, i Esquerra Unida (EU), l'antic PCPV-PCE, defensa ara polítiques de normalització semblants a les dels nacionalistes d'UPV

4.3. Un impuls que volia ser qualitatiu a la política lingüística (1991-1995)

En la tercera legislatura autonòmica, l'última del govern socialista (1991-1995), el PSPV-PSOE recupera la majoria absoluta, però tindrà ben aviat una posició defensiva, a causa del creixement de les expectatives electorals del PP i dels escàndols que afecten el PSOE en l'àmbit estatal. Pel que fa a les polítiques

lingüístiques, s'observa una redefinició de l'objectiu, ja que s'insisteix en què es vol aconseguir l'equilingüisme, una mena de normalització mínima.

A més, les polítiques s'intensifiquen: en l'àmbit politicoadministratiu, amb la creació de la Direcció General de Política Lingüística i la Comissió Interdepartamental de Promoció del Valencià o els plans integrals de promoció lingüística; en l'educació, amb l'augment de l'ensenyament en valencià, i, en el social, amb campanyes de sensibilització o acords amb entitats privades per promoure el valencià.

A més a més, s'intenta reduir l'ambigüitat identitària amb l'aprovació de l'homologació de titulacions administratives de capacitació lingüística en català i en valencià o la intenció d'oficialitzar una institució universitària que tinguera l'autoritat en normativa lingüística, proposta que no arribà a materialitzar-se. Tot això, però, sense canviar les línies essencials de les polítiques anteriors.

Es pot dir que en aquesta tercera etapa la política oscil·la des de la promoció incentivada i activa cap a l'estructuració de polítiques de recuperació del valencià, especialment en els dos últims anys dels governs socialistes monocolors (1993-1995).

El final dels socialistes es correspon amb nous canvis en el sistema de partits valencians. CDS i UPV ja no tenen diputats a les Corts Valencianes, EU i UV han augmentat la seua representació, i el PP, antiga AP, viu un procés d'increment de les expectatives electorals que tindrà conseqüències en les posicions sobre les polítiques lingüístiques.

Així, el PP passa d'estar frontalment en contra de les polítiques socialistes a moderar la crítica i, després de la seua victòria electoral a la Comunitat Valenciana en les eleccions generals de 1993, a afirmar que no vol modificar-les més enllà d'aspectes puntuals.

3.4. La institucionalització de la promoció lingüística: els primers governs del PP (1995-2007)

Amb la victòria electoral del PP en les eleccions autonòmiques de 1995, s'obre una nova etapa de la política lingüística sense alterar-ne el model. En aquest

sentit, s'evidencia que aquesta política pública perd importància en l'agenda del govern i que augmenta la importància de les polítiques sobre la llengua, alhora que desapareixen les referències a l'equilingüisme. I, fins i tot, hi ha iniciatives regressives, com ara suprimir la Direcció General de Política Lingüística o deixar de convocar la Comissió Interdepartamental de Promoció del Valencià i derogar l'homologació de títols administratius de capacitació lingüística de Catalunya i Balears. Així mateix, amb el PP gairebé es trenquen les relacions amb la resta del domini lingüístic i creix l'ambigüitat identitària, si bé ara alimentant implícitament el secessionisme lingüístic i afavorint l'estranyament entre el valencià i el català, sense qüestionar l'ortografia unitària ni negar explícitament la unitat lingüística.

Durant la primera legislatura del PP (1995-1999), el govern serà de coalició amb UV. En aquests anys, els dos partits en el govern hi mantingueren una pugna política (i electoral), sovint amb la identitat del valencià com a excusa. Per evitar els debats lingüístics que propiciava UV, el president de la Generalitat proposà el 1997 que el Consell Valencià de Cultura elaborara un dictamen sobre la naturalesa de la llengua pròpia. El 1998, el dictamen d'aquest Consell afirma que «el valencià forma part del sistema lingüístic que els corresponents estatuts d'autonomia dels territoris hispànics de l'antiga Corona d'Aragó reconeixen com a llengua pròpia» (és a dir, del sistema lingüístic de la llengua catalana), i que calia un ens normativitzador que partira de les Normes de 1932 (adaptació valenciana de la normativa fabriana).

El mateix any s'aprova la Llei de creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL), que es constituirà el 2001. Els anys que separen l'encàrrec d'un dictamen al Consell Valencià de Cultura i la constitució de l'AVL comporten, en certa mesura, un acostament entre els principals partits per ampliar el pacte estatutari de 1982 a l'àmbit identitàri, sobre la base d'un reconeixement difús de la unitat lingüística.

En un altre ordre de coses, l'estratègia del PP sobre UV, tingué èxit. El PP allunyà els regionalistes de tota responsabilitat directa sobre polítiques lingüístiques, mantingué les línies bàsiques d'actuació dels socialistes (llevat de les polítiques sobre la llengua) i va aconseguir assentar electoralment (sobretot davant dels antics votants d'UV) que el valencià autèntic estava

ben defensat pel PP. En les eleccions de 1999, UV esdevé una força extra-parlamentària i el PP aconsegueix una majoria absoluta que reiterà el 2003 i 2007, sense alterar l'orientació de la política lingüística, com veurem tot seguit.

3.5. Regressió en la política promoció lingüística: els últims governs del PP (2007-2015)

A mitjans de la dècada del 2000, es produeix una inflexió en les polítiques lingüístiques dels governs autonòmics del PP. La pèrdua traumàtica del govern central per part del PP el 2004 després dels atemptats d'Atocha, generen un desconcert enorme en aquest partit que el durà a utilitzar l'aprovació de la reforma de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya amb el vot en contra del PP el 2006 com una excusa per a desgastar el govern socialista a Madrid a través d'una intensa campanya de boicot a productes catalans i de recollida de signatures contra aquest estatut, a la presentació d'un recurs d'inconstitucionalitat que serà resolt el 2010 pel Tribunal Constitucional anul·lant parcialment un estatut votat pel poble de Catalunya i reinterpretant-lo de manera decimonònica i discutiblement constitucional en allò que ha estat considerat per alguns autors com un colp d'estat contra la Constitució Territorial de 1978 (Pérez Royo 2014).

Llavors els equips de govern del PP començaran a impulsar les unitats d'educació plurilingüe (anglès, castellà i valencià), que en els 2011-2015 centraran la política lingüística de la Generalitat i dels governs del PP en les comunitats que governaven (Galícia, Navarra, Illes Balears i Comunitat Valenciana); sent la Comunitat Valenciana on més avançaran, amb notables resistències, aquestes polítiques (Tasa i Bodoque 2016).

També en els anys finals dels governs valencians (2013-2015), es tanca Canal 9, la televisió autonòmica valenciana que tot i la forta castellanització era l'única televisió que emetia algunes coses en valencià; i és també llavors que el PP tracta de mobilitzar l'antic anticatalanisme particularista valencià (blaverisme) recorrent a lleis identitàries i de símbols que fins i tot posaven en qüestió una institució nascuda, en origen, per iniciativa del PP, l'Acadèmia Valenciana de

la Llengua. Si bé, val a dir, que el vell anticatalanisme particularista era llavors pràcticament inexistent, comparat amb les dècades de 1970, 1980 i 1990, ja que l'anticatalanisme valencià posterior a 2004 és cada vegada més semblant al de l'Espanya castellana; és a dir, nacionalisme espanyolista uniformista i contrari a tota mena de reconeixement igualitari de la diversitat lingüística espanyola (Moreno 2007).

En termes generals, la política lingüística valenciana en aquesta època final dels governs populars involuciona progressivament cap a la promoció limitada i desincentivada, tot i que la ràpida descomposició de suports electorals i la debilitat del govern del PP en 2011-2015 no van acabar d'assentar el nou model de política lingüística, que comptava amb resistències cada vegada més grans, tot i que no tan intenses com les que es van conèixer a Navarra, Galícia i, sobretot, les Illes Balears després dels canvis en les posicions sobre les lingüístiques del PP després de l'aprovació de l'estatut català de 2006, com hem dit adés.

4.6. La política lingüística redefinida: cap a una política de recuperació del valencià i d'igualtat lingüística (2015-2020)

L'última de les etapes de la política lingüística valenciana s'inicia el 2015, amb un govern de coalició bastant igualat en les forces, format pel PSOE i Compromís, una coalició progressista formada per federalistes d'esquerra, ecosocialistes i nacionalistes valencians. Des del primer moment, el nou govern fa seua formalment la voluntat d'impulsar una política lingüística més igualitària i ambiciosa.

El govern reordenarà les polítiques de plurilingüisme educatiu, mantenint l'anglès, el castellà i el valencià com a llengües vehiculars de l'ensenyament obligatori; però tractant de reforçar la posició del valencià en el model multilingüe, contràriament al que era l'evolució en els darrers governs del PP.

De la mateixa manera, el govern de coalició PSOE-Compromís, amb el suport parlamentari de Podemos, o govern del Botànic, multiplicà les ajudes de suport a l'ús social del valencià, i es plantejà el desenvolupament sistemàtic de la Llei d'ús i ensenyament del valencià en tots els àmbits

institucionals i socials, el que cap govern no havia fet, més enllà de l'ensenyament, des de l'aprovació de la Llei el 1983.

Així, malgrat les resistències i l'oposició parlamentària conservadora i judicial, la política lingüística del Consell ha anat virant cap a polítiques més actives i més igualitàries en les administracions públiques i en els sectors econòmics. Iniciatives que s'anuncien com a eixos cabdals de la política lingüística valenciana en el nou govern de coalició entre PSOE, Compromís i Podem, iniciat en maig de 2019.

Amb tot, com en tots els governs valencians des de 1983, aquests nous objectius de la política lingüística no sempre són assumits, en la pràctica, amb la mateixa intensitat per tots els departaments del govern i queden sovint condicionats en la seua implementació al compromís personal amb la llengua de cada persona que ocupa un càrrec polític, i no a una actuació pública institucionalitzada, continuada i estable. A més de comptar sempre a l'oposició directa i, en general poc matisada, de les forces polítiques conservadores i de dreta radical-populista.

Cinquena part

CONSIDERACIONS FINALS OBERTES

Sense entrar en una anàlisi sectorial detallada, podem dir que la política lingüística sobre el valencià que s'enceta amb la Llei d'ús i ensenyament, comptà sempre una forta oposició de les forces polítiques i socials més contràries a l'ús normalitzat del valencià, s'institucionalitzà en la primera meitat de la dècada de 1990 i es mantingué bastant estable en els seus eixos estructurals (Bodoque, 2009), amb l'excepció del període 1993-1995 i les posicions respecte l'identitat de la llengua.

La política d'incentivar el plurilingüisme educatiu i, sobretot, al primer decret de plurilingüisme (2012) i la pèrdua d'intensitat de les polítiques de promoció comporten un canvi en el model de política lingüística cap a una menor atenció al valencià i una minorització més intensa d'aquesta llengua.

El governs de coalició de 2015 i 2019 signifiquen un canvi ambiciós en la política lingüística, que és evident en la regulació que fa el segon decret de plurilingüisme (2017). Si bé, la nova etapa de la política lingüística encara no ha assentat un nou model ni ha superat moltes de les inèrcies del passat.

En termes històrics i a falta de saber quina serà l'evolució futura dels canvis en aquesta política pública iniciats el 2015, l'acció proactiva i regulativa del Govern valencià s'ha concentrat en la traducció de documents legals i reglaments, la retolació en valencià dels edificis de l'administració autonòmica i en part de les carreteres i a l'ensenyament obligatori per a ensenyar la llengua com assignatura i, de manera minoritària, per a tenir el valencià com a llengua de l'ensenyament, especialment, en Primària.

Fora d'aquests àmbits (ensenyament, retolació, i des de 2017 Administració pública), la política lingüística ha sigut irregular i canviant en els diferents àmbits. D'una certa importància en el suport a l'edició de llibres en valencià; menor en la promoció del teatre en aquesta llengua. Gairebé inexistent en matèria de cine, en l'àmbit jurídic (notaries, registres, jutjats), policia, comerç, assegurances, societat civil o noves tecnologies, on les iniciatives lingüístiques de la Generalitat a favor del valencià han estat superficials, puntuals o no s'han produït (Tasa i Bodoque 2019).

Els dos principis bàsics de les democràcies liberals contemporànies, llibertat i igualtat, sempre han d'estar en un equilibri inestable per a poder

garantir el funcionament raonablement pacífic i positiu de les nostres societats (Berlin, 2005). En aquest sentit, les polítiques públiques sobre drets bàsics només generaran benestar col·lectiu i pacificaran la societat si garanteixen de manera equilibradament inestable aquests dos principis. Però, en la política lingüística valenciana, excepció feta d'alguns aspectes sectorials com hem vist, el principi estructurador fonamental ha estat exclusivament el de llibertat de llengua, corregit en part en els períodes 1991-1995 i, sobretot, 2015-2020.

Això vol dir que ha dominat la voluntarietat de tria de llengua no sols en l'àmbit personal i informal, com és normal; sinó també en tots els contextos i funcions socials i institucionals, en els responsables polítics, les institucions, els funcionaris públics, els mitjans de comunicació, les relacions de les empreses de serveis amb els seus clients, etc., sovint en detriment dels drets lingüístics dels valencianoparlants. Però, a més, l'aplicació del principi de llibertat de llengua s'ha fet ignorant pràcticament en tots els casos i funcions socials, el principi d'igualtat de llengües; i, en conseqüència, no s'hi ha tingut en compte el context de desigualtat lingüística, domini social del castellà i minorització del valencià en què conviuen les dos llengües cooficials valencianes.

D'aquesta manera, el principi de llibertat de tria de llengua ha estat com posar a combatre en una competició de judo un pes pesant i un pes lleuger: no hi ha llibertat real per a poder combatre atés que les condicions del combat no són mínimament iguals. Així doncs, al País Valencià l'aplicació del principi de llibertat de llengua ha comportat, de fet, mantenir el domini del castellà en tots els àmbits socials.

En conseqüència, lluny dels objectius genèrics que marcava la Llei d'ús i ensenyament, la política concreta dels governs valencians no ha fet possible una mínima igualtat real i substantiva de drets entre els valencianoparlants i els castellanoparlants, ha mantingut la posició domini social i institucional del castellà, i no ha tractar de fer possible de manera sistemàtica que els valencianoparlants pogueren viure i treballar amb normalitat en la seua llengua. Fins i tot el coneixement del valencià dins de la societat valenciana sembla dependre cada vegada més de l'ensenyament i l'escola i menys de la transmissió social i

familiar (Tasa i Bodoque, 2016; Hernández, 2016). Només una política lingüística pública decidida, assumida i compartida per la totalitat del govern valencià i els poders públics valencians, amb un suport parlamentari ample, també de la dreta democràtica valenciana, i amb un consens social creixent, pot acabar amb la minorització del valencià com a llengua d'ús i prestigi social, tot fent possible una societat més cohesionada, integrada i col·lectivament sòlida, on hi haja seguretat lingüística i totes les persones puguen viure i usar de manera activa i passiva en tots els aspectes de la vida social i pública, sense cap tipus de problemes, qualsevol de les dos llengües oficials de la Comunitat Valenciana.

BIBLIOGRAFIA

BACHRACH, Peter; BARATZ, Morton S. “Decisions and Non-decisions: An Analytica Framework”, American Political Science Review, núm. 57, 1963.

BERLIN, Isaiah. *Dos conceptos de libertad y otros escritos*. Madrid: Alianza Editorial, 2005.

BILLIG, Michael. *Nacionalisme banal*. Catarroja i València: Afers i Universitat de València.

BODOQUE, Anselm. *Partits i conformació d'elits polítiques autonòmiques. Transició política i partits polítics al País Valencià*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2000.

BODOQUE, Anselm. *La política lingüística dels governs valencians*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2009.

BODOQUE, Anselm; TASA, Vicenta. “La Constitució després de 40 anys: crisi política i temptació autoritària”, en Joaquín Martín Cubas, *Cuarenta años de Constitución española*. València: Tirant lo blanch, 2020.

BRANCHADELL, Albert. *La moralitat de la política lingüística. Un estudi comparat de la legitimitat liberaldemocràtica de les polítiques lingüístiques de Quebec i Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2005.

GOMÀ, Ricard; SUBIRATS, Joan (coord.). *Políticas públicas en España*. Contenidos, redes de actores y niveles de gobierno, Barcelona: Ariel, 1998.

HERNÁNDEZ, Francesc. *El Tío Canya ha mort*. València: Nexxe, 2016.

MORENO, Juan Carlos. “El nacionalismo lingüístico español”, dins Carlos Taibo i altres, *Nacionalismo español. Esencias, memoria e instituciones*. Madrid: Los Libros de la Catarata, 2007.

SÀNCHEZ-CUENCA, Ignacio. *La izquierda: fin de (un) ciclo*. Madrid: Catarata, 2019.

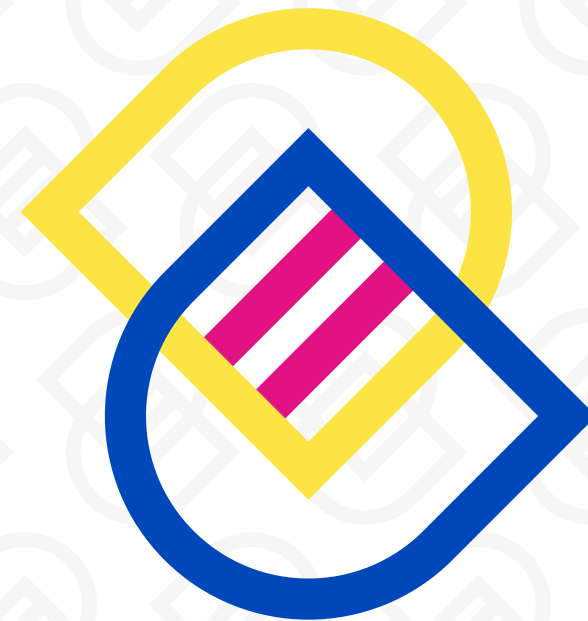
TASA, Vicenta. *Desigualtat conflictiva o igualtat pacífica. Drets lingüístics i ordenament constitucional a Suïssa i Espanya. Dos models divergents*. València: Tirant lo Blanch, 2017.

TASA, Vicenta. *Llengua i estat. Suïssa i Espanya davant la diversitat lingüística*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2019.

TASA, Vicenta; BODOQUE, Anselm. *Poder i llengua. Les llengües de l'ensenyament al País Valencià*. València: Nexxe, 2016.

TASA, Vicenta; BODOQUE, Anselm. *La igualtat de les llengües en l'administració: un problema per resoldre*. València: Generalitat Valenciana, 2019.

TASA, Vicenta; BODOQUE, Anselm. “Permet la Constitució espanyola una llei de llengües igualitària?”, en Joaquín Martín Cubas (coord.), *Constitución: política y administración: España 2017, reflexiones para el debate*. València: Tirant lo Blach, 2017.

**Càtedra de
Drets Lingüístics**

